

**Kręcone, żywe srebro,
niegrzeczne, a może
nadpobudliwe?**

**PORADNIK
DLA RODZICÓW I
NAUCZYCIELI**

**PORADNIA PSYCHOLOGICZNO-PEDAGOGICZNA
NR 1 W ZAMOŚCIU UL.OKRZEI 24
TEL 084 639 56 99**

WSTĘP

ADHD-ZESPÓŁ NADPOBUDLIWOŚCI PSYCHORUCHOWEJ I ZABURZEŃ KONCENTRACJI UWAGI (Attention Deficyt Hyperactivity Disorder) jest jednym z najczęściej występujących zaburzeń u dzieci (od 3% do 8 %).

Głównie jest on uwarunkowany genetycznie (podłoże neurobiologiczne).

Na ukształtowanie się ADHD mogą mieć wpływ również czynniki psychospołeczne, alergie, urazy okołoporodowe i inne.

U chłopców objawem wiodącym są: nadruchliwość i impulsywność, u dziewczynek przeważają zaburzenia w koncentracji uwagi.

Objawy ADHD pozostają u 70% osób w wieku dojrzewania i w granicach 40% u osób w wieku dorosłym.

ADHD rozpoznaje się po analizie informacji o rozwoju i funkcjonowaniu dziecka w domu i poza domem, badaniu psychologicznym i lekarskim (neurolog i psychiatra).

Postępowanie lecznicze polega głównie na:

psychoedukacji rodziców i nauczycieli, której celem jest zmiana metod wychowawczych i dostosowanie metod nauczania do możliwości dziecka pracy psychokorekcyjnej z dzieckiem (warto pamiętać, że z dzieckiem z ADHD nie da się pracować na zapas. Można tylko tu i teraz. To, że dobrze sobie poradziliśmy z objawami dzisiaj nie oznacza, że jutro nie wystąpią). farmakoterapii.

Zgodnie z klasyfikacją psychiatryczną (DSM IV) ustalono kryteria diagnostyczne ADHD:

1. Zaburzenia koncentracji uwagi

(objaw musi się utrzymywać 6 lub więcej miesięcy)

- dziecko nie jest w stanie skoncentrować się na szczegółach podczas zajęć szkolnych, pracy lub w czasie wykonywania innych czynności. Popelnia błędy wynikające z niedbałości;
- dziecko ma trudności z utrzymaniem uwagi na zadaniach i grach;
- często wydaje się, że dziecko nie słucha tego, co się do niego mówi
- dziecko nie stosuje się do podawanych kolejno instrukcji i ma kłopoty z dokończeniem zadań szkolnych i wypełnianiem codziennych obowiązków; jednak nie z powodu przeciwstawiania się lub niezrozumienia instrukcji;
- dziecko często ma trudności z zorganizowaniem sobie pracy i innych zajęć;

- dziecko nie lubi, ociaga się lub unika zajęć wymagających dłuższego wysiłku umysłowego jak nauka szkolna lub odrabianie prac domowych;
  - dziecko często gubi rzeczy niezbędne do pracy lub innych zajęć np.: zabawki, przybory szkolne, ołówki, książki, narzędzia;
  - dziecko łatwo rozprasza się pod wpływem bodźców zewnętrznych;
  - dziecko często zapomina o różnych codziennych sprawach.
- Aby to kryterium było spełnione musi być 6 lub więcej pozytywnych odpowiedzi.

2. **Nadruchliwość i impulsywność**

(objaw musi się utrzymywać 6 lub więcej miesięcy)

Nadruchliwość:

- dziecko ma często nerwowe ruchy rąk lub stóp bądź nie jest w stanie usiedzieć w miejscu;
- dziecko wstaje z miejsca w czasie lekcji lub w innych sytuacjach wymagających spokojnego siedzenia;
- dziecko chodzi po pomieszczeniu lub wspina się na meble w sytuacjach. gdy jest to zachowanie niewłaściwe;
- dziecko ma trudności ze spokojnym bawieniem się lub odpoczywaniem;
- dziecko często jest w ruchu „biega jak nakręcone”;
- dziecko często jest nadmiernie gadatliwe.

Impulsywność:

- dziecko wyrывa się z odpowiedzią zanim zostanie sformułowane pytanie;
- dziecko często ma kłopoty z zaczekaniem na swoją kolej;
- dziecko często przerywa lub przeszkadza innym.

Aby to kryterium było spełnione musi być 6 lub więcej pozytywnych odpowiedzi.

To nie jest wina tych dzieci, że mają zespół nadpobudliwości psychoruchowej! Głównym zadaniem rodziców i nauczycieli jest pomóc im w miarę sprawnie funkcjonować pomimo objawów (uzyskanie już 20 % oczekiwanych zmian w zachowaniu dziecka należy traktować jako olbrzymi sukces).

Słowa, jakie dziecko słyszy od ważnych dla siebie osób pozwalają mu kształtować obraz samego siebie. Taki obraz to najważniejszy kapitał, jaki wnosimy w dorosłe życie.

Nie możemy ochronić dziecka przed cierpieniem i popełnianiem błędów. Nie takie jest też nasze zadanie. Musimy nauczyć dziecko radzić sobie z wymaganiami, jakie stawia mu świat. Musimy nauczyć go, jak ma sobie samo radzić ze sobą.

Nie możemy zagwarantować naszym dzieciom szczęścia, ale możemy nauczyć je po nie sięgać. Nauczyć nasze dzieci, że nawet będąc nadrużliwe mogą sięgać do gwiazd. Karanie dziecka nadpobudliwego za niezależne od niego objawy, to jak karanie dziecka na wózku inwalidzkim, że spóźniło się na lekcje, bo nie mogło się dostać na pierwsze piętro.

CZĘŚĆ I

Wskazówki dla rodziców.

- Zróbcie wszystko, by wasze dziecko wiedziało, że bezwarunkowo je kochacie i wiecie, że i ono was kocha.
- Pozytywne myślenie i wiara w przyszłość niech będą waszym mottem.
- ADHD waszego dziecka nie może drastycznie zmienić sposobu życia waszej rodziny.
- Starajcie się pielęgnować poczucie dobrego humoru.
- Nie bierzcie do siebie nieodpowiedniego zachowania dziecka.
- Starajcie się poznawać świat waszego dziecka, zainteresować się tym, czym ono się interesuje.
- Zwracajcie uwagę na mocne strony dziecka.
- Starajcie się poznać i zrozumieć jak najwięcej na temat choroby waszego dziecka.
- Każdy dzień musi być zaplanowany (planujemy razem z dzieckiem).

W kontaktach z dzieckiem z ADHD należy mieć na uwadze podstawowe zasady dotyczące skutecznego wychowania:

1. **zachowanie pożądane + wzmocnienie (nagroda, pochwała nawet za najmniejszy drobiazg) = więcej zachowań pożądanych;**
2. zachowania pożądane i brak wzmocnienia (np. niezauważanie tych zachowań) = mniej zachowań pożądanych;
3. zachowania niepożądane + wzmocnienie (np. zauważanie dziecka tylko wtedy, gdy jest niegrzeczne) = wzrost ilości zachowań niepożądanych;
4. zachowanie niepożądane i brak wzmocnienia (np. niezauważanie tych zachowań, ignorowanie ich) = mniej zachowań niepożądanych.

Dorośli **często** wygaszają pożądane zachowania (nie zauważając ich), a wzmacniają niepożądane zachowania dziecka (ciągłe zwracanie uwagi, krytykowanie, grożenie, porównywanie, moralizowanie, negatywne wyróżnianie).

Oceniać możemy tylko zachowania a nie dziecko!

Należy pamiętać, że nagrody są skuteczniejsze niż kary.

Zamiast kar wyciągamy konsekwencje. To ważne, by dzieci ponosiły konsekwencje swego złego zachowania natychmiast po przewinieniu i zawsze po przewinieniu. Konsekwencje muszą też być adekwatne do przewinienia. Powiedzmy dziecku także jakiego zachowania od niego oczekujemy.

Pamiętajmy, że zmiany w zachowaniu dziecka z ADHD następują bardzo powoli.

JAK POMÓC DZIECKU ODROBIĆ LEKCJE?

Lęk przed niepowodzeniami powoduje, że dziecko z ADHD unika odrabiania lekcji jak ognia. Nieumiejętność zorganizowania sobie pracy jest wielkim problemem dziecka.

Poza tym w trakcie pracy ma ono ogromne trudności z utrzymaniem uwagi. Dlatego najlepiej założyć, że rodzice będą odrabiać lekcje z pierwszoklasistą, a może i przez jakiś czas w starszych klasach.

Wskazówki dla rodziców:

▪ **Dostosowanie otoczenia:**

- konieczne jest ograniczenie docierających do dziecka bodźców;
- w pokoju powinno być cicho, dopuszczalna jest cicha muzyka instrumentalna w tle, jeśli pomaga ona dziecku lepiej pracować (dzieci z ADHD często cierpią na nadwrażliwość słuchową i cicha muzyka, do której szybko się przyzwyczajamy, pomaga nie słyszeć np. przykrych hałasów z ulicy). Błat biurka musi być pusty, drzwi do pokoju zamknięte.

▪ **Znaczenie przerw:**

- gdy zauważysz, że dziecko po kilku lub kilkunastu minutach rozprasza się, zrób króciutką przerwę. Przerwy są równie ważne w procesie uczenia się, jak intensywna nauka. Ważne, by dziecko w czasie przerwy nie zaczynało żadnych czynności, z którymi będzie mu się trudno rozstać (np. gra na komputerze).

▪ **Planowanie:**

- wyznacz godzinę odrabiania lekcji. Jeśli nie może to być konkretna godzina, to umówcie się na stały sygnał, np. zawsze siadamy do lekcji, gdy mama skończy zmywać po obiedzie. Wyznaczony moment odrabiania lekcji jest jak najszybciej to możliwe po szkole (wszelkie przyjemności będą potem).

To dorosły pilnuje i pamięta o tym, że zbliża się moment odrabiania lekcji. Można przypomnieć dziecku, że zbliża się ten czas. Wprowadzamy nagrodę za przyjście o czasie;

- zaczynamy od czegoś łatwego ponieważ jest nam potrzebny sukces;
- jeśli dziecko ma naprawdę duże kłopoty z jednym przedmiotem, to sensowniejsze jest rozbięcie nauki na wiele króciutkich zajęć w ciągu całego dnia przez cały tydzień, najlepiej przeprowadzonych w formie zabawy, z różnymi pomocami, z różnymi osobami.

▪ **Przygotowanie:**

- praca przebiegnie tym sprawniej, im więcej uwagi poświęcił jej dorosły (np. przygotowanie streszczenia materiału aby dziecko przeczytało

to, co najważniejsze. Streszczenia powinny być atrakcyjne graficznie np. wyróżnione przez inny kolor lub podkreślenie);

- dorosły przegląda zeszyty i ćwiczenia razem z dzieckiem, ustalają, co jest zadane.
- **Nagradzanie:**
  - można nagradzać dziecko za pracę przez umówiony czas, ale nie można go karać, jeśli mu się nie uda skupić tak długo;
  - nagroda powinna być niewielka, tak by jej brak nie był odbierany jako kara. Jeśli dziecko bardzo się starało, ale mu się nie udało, można powiedzieć:
"Widzę, że dzisiaj jesteś wyjątkowo zmęczony. Zrobmy teraz chwilę przerwy, w czasie której możesz wyrzucić śmieci i w nagrodę za to dostaniesz obiecany kisiel";
  - kończymy odrabianie lekcji spakowaniem tornistra na jutro.

Przykładowa instrukcja pakowania tornistra:

1. Razem z dzieckiem bierzemy plan lekcji na następny dzień.
2. Prosimy, by dziecko pakowało każdy przedmiot po kolei, pokazując nam każdy wkładany do teczki zeszyt lub książkę.
3. Sprawdzamy zawartość piórnika.
4. Sprawdzamy, czy potrzebne są jakieś nietypowe rzeczy (kostium, kasztany itp.).
5. Po spakowaniu tornistra dziecko już nie może go samodzielnie otwierać, ani wyjmować z niego żadnych rzeczy.

CZĘŚĆ II

Wskazówki dla nauczycieli.

Najlepszym miejscem dla dziecka z zaburzeniami hiperkinetycznymi jest mała liczna, najlepiej kilkunastoosobowa klasa o charakterze integracyjnym (dwoje nauczycieli). Nauczanie indywidualne dla dziecka z ADHD powinno być traktowane jako ostateczność.

Pomocna jest wiedza na temat objawów zaburzenia. Jeżeli nauczyciel będzie świadomy, że wiercenie w ławce jest objawem nadrucliwości, odpowiadanie zanim pytanie zostanie sformułowane w całości

- objawem nadmiernej impulsywności, a zajmowanie się czymś innym
- objawem trudności w koncentracji uwagi
- to łatwiej mu będzie zaakceptować dziecko, nawet pomimo trudności na jakie napotka.

Karanie dziecka nadpobudliwego za niezależne od niego objawy może spowodować wystąpienie zaburzeń zachowania, bądź innych wtórnych problemów wychowawczych i emocjonalnych (lęk, opuszczanie lekcji, fobia szkolna itp.).

Nauczyciel powinien dążyć do współpracy z rodzicami/opiekunami dziecka nadpobudliwego, niezależnie od tego, jak spostrzega przyczyny problemu z dzieckiem.

Najlepszym miejscem w klasie dla dziecka z ADHD jest pierwsza ławka, ustawiona jak najbliżej nauczyciela. Czasem dobrze, by dziecko siedziało samo, ale najlepiej, jak się uda je posadzić ze spokojnym, dobrym uczniem, zgodnie z zasadą "na hamburgera" (spokojne – niespokojne - spokojne). Ławka powinna być z dala od rozpraszających czynników (okna, drzwi, kaloryfera).

Jedną z ważniejszych umiejętności, którą dziecko musi zdobyć na początku nauki w szkole jest organizowanie sobie pracy. Dziecko należy nauczyć układania na ławce tylko przedmiotów potrzebnych do bieżącej pracy na lekcji, przypominać o planie lekcji i planie pracy na danej lekcji.

Ważna jest pomoc w radzeniu sobie z nieoczekiwanymi sytuacjami, np. wyjściem do kina. Można uczniowi opowiedzieć, jak to będzie wyglądało i czego się od niego oczekuje. Można także poprosić, aby powtórzył te informacje. Należy dopilnować, aby zapisał informacje dla rodziców.

Musimy pamiętać, że dziecko z ADHD potrzebuje więcej ruchu niż jego rówieśnicy. Podczas lekcji można angażować je w jakieś czynności na rzecz klasy (wytarcia tablicy, rozdania pomocy kolegom). Warto robić przerwy śródlekcyjne.

Dobrze, gdy nauczyciel dzięki dokładnej obserwacji dziecka określi we współpracy z rodzicami, jaką formę aktywności fizycznej uczeń mógłby realizować i raz na jakiś czas zainteresuje się, czy taka forma jest realizowana.

Wskazówki dla nauczyciela do bezpośredniej pracy na lekcji:

- na pierwszych zajęciach w klasie, w której jest dziecko z ADHD doprowadź do ustalenia zasad pracy z klasą [przykładowe zajęcia]:
  1. nauczyciel kieruje przebiegiem lekcji,
  2. nauczyciel podaje polecenia po kolei, każde następne po upewnieniu się, że poprzednie zostało zrozumiane,
  3. gąbkę płuczą dyżurni na przerwie, chyba, że nauczyciel sam kogoś o to poprosi,
  4. uczeń ma na ławce tylko przybory potrzebne do bieżącej pracy,

5. uczeń od- powiada za skutki swojego zachowania nawet, gdyby było ono nieumyślne,
  6. nie wolno przeszkadzać innym w korzystaniu z lekcji,
  7. nauczyciel zauważa pozytywne;
- zachowania dziecka nadpobudliwego poprzez ustalony system sygnałów, np. podejście do ucznia, uśmiech, cicho wypowiedzianą uwagę.[traktujemy się z szacunkiem itd.];
  - staraj się, aby twoje ustne przekazy były dosłowne. Unikaj przenośni. Mów prosto, jasno, w sposób spójny, jak najkrócej, zdecydowanym tonem. Mów o tym, co ma dziecko robić, a nie o tym czego ma nie robić. Nie oczekuj, że dziecko samo się do- myśli, czego możesz od niego chcieć;
  - postaraj się o odpowiednią organizację otoczenia i czasu dziecka. Dziecko musi dokładnie wiedzieć, czego się od niego oczekuje i co się wokół niego dzieje, dziecko nadpobudliwe „źle” znosi niespodzianki (nauczyciel na początku omawia lub zapisuje plan lekcji, dobrze, gdy na końcu podsumowuje całość);
  - unikaj dawania uczniowi „wolnego czasu”, gdyż jest mu trudno samemu zorganizować go sobie;
  - podawaj materiał dydaktyczny w sposób polisensoryczny, zaczynając, o ile to możliwe od konkretów i angażując różne receptory, prowadź lekcję ciekawie;
  - podziel czynności na etapy, ustne polecenia dodatkowo przekazuj pisemnie, staraj się jak najczęściej odnosić nowy materiał do wcześniej przyswojonych treści;
  - na początku lekcji przedstaw najważniejsze informacje dotyczące zagadnienia; .staraj się aktywizować dzieci do dyskusowania i zadawania pytań, nagradzaj aktywność na lekcji (np.: plusy, naklejki, pochwała);
  - przygotuj tak dużo, jak to możliwe informacji w formie ksero (również pracę domową), upewnij się, czy uczniowie rozumieją materiał przekazywany za pomocą technik wizualnych;
  - podkreślaj z dziećmi ważniejsze informacje w tych kserowanych materiałach, akcentuj ważne treści przekazywane ustnie;
  - unikaj przepisywania przez ucznia informacji z książek czy tablicy;
  - powtarzaj najważniejsze treści kilkakrotnie, najlepiej na różne sposoby;
  - podziel lekcje na kilka części, po których rób krótkie przerwy;
  - sprawdzaj, czy uczniowie robią odpowiednie notatki;
  - sprawdzaj, czy wszyscy mają zapisaną/zaznaczoną pracę domową i czy rozumieją, co należy zrobić (**uczeń musi wyjść z klasy z zapisaną notatką, zapisanym w zeszyte zadaniem domowym lub informacją, że „nic pisemnego nie jest zadane”, zapisaną w zeszyte informacją o wszelkich nietypowych sytuacjach, np. składka na kino, wycieczka, galowy strój, zapisaną w zeszyte informacją, kiedy jest sprawdzian i z jakiego zakresu materiału**);
  - dziecko ma pracować tylko nad jedną sprawą w danej chwili, wprowadzaj jasne ograniczenia czasowe dla wykonania poszczególnych zadań, poproś ucznia, aby przed rozpoczęciem pracy powtórzył polecenie;

- dziecko z ADHD należy zachęcać, by sprawdzało prace klasowe przed oddaniem, gdyż wiele błędów wynika z braku wytrwałości i pośpiechu;
- sprawdzaj zeszyt ucznia z ADHD, notatki i zadania domowe;

SKUTECZNE WYDAWANIE POLECEŃ WOBEC DZIECKA Z ADHD:

1. Wydajemy tylko te polecenia, które jesteśmy gotowi wyegzekwować;
  2. Zanim wydasz polecenie, zastanów się, jakie możesz zastosować konsekwencje, jeżeli uczeń je zignoruje;
  3. Dopilnuj, aby dziecko wysłuchało twojego polecenia. Zadbaj o kontakt wzrokowy, zwracaj się do dziecka po imieniu, wyłącz czynniki zakłócające;
  4. Polecenie powinno być możliwie krótkie, wydawane jedno na raz;
  5. Jeżeli to konieczne prosimy ucznia, aby powtórzył polecenie;
  6. Pozostań w pobliżu i dopilnuj, aby polecenie zostało wykonane.
- Jeśli chcemy zwiększyć prawdopodobieństwo wykonania polecenia przez ucznia, na końcu możemy dodać „dziękuję”, tak jakbyśmy uznali sprawę za załatwioną.

Na początku każda najmniejsza poprawa, to wielki sukces.

Dziecko z ADHD słyszy ok. 50% poleceń nauczyciela i wykonuje 50% tych usłyszanych. Jeśli masz coś ważnego do przekazania dziecku. TY zadbaj, by to do niego dotarło.

PROCEDURA UCZENIA DZIECI KLASOWYCH ZASAD

(na początku pracy z daną klasą):

I. Pierwszego dnia

- przedstaw swoje ogólne zasady w teorii, utrzymuj tę prezentację na poziomie ogólnym, bez zbędnych szczegółów i wyliczania przykładów;
- powieś swoje zasady w klasie na widocznym dla uczniów miejscu;
- opisz swoje reguły postępowania wobec tych, którzy złamią lub będą testować twoje zasady;
- bądź przygotowany na przedstawienie twoich reguł w praktyce, gdy tylko nadarzy się ku temu okazja, taka lekcja zostanie z pewnością zauważona przez innych;
- ogłoś, że roześlesz do domów listy z twoimi zasadami zachowania w klasie.

II. W czasie pierwszych dwóch tygodni

- każdego dnia powtarzaj twoje ogólne zasady postępowania i zachowania w klasie, zadawaj uczniom pytania, aby upewnić się, że rozumieją, czego się od nich oczekuje;
- poświęć jak najwięcej czasu na nauczenie dzieci rutynowych procedur postępowania w klasie zgodnie z zasadami;

- pokaż uczniom, o co ci chodzi poprzez przedstawienie modelowej sytuacji oraz modelowego sposobu zachowania się. Przedyskutuj z dziećmi hipotetyczną sytuację, aby upewnić się, że rozumieją, czego od nich oczekujesz;
- spodziewaj się testowania reguł i bądź na to przygotowany.

III. Podczas pierwszego miesiąca

- kontynuuj ćwiczenie twoich zasad i reguł postępowania;
- konsekwentnie i natychmiast reaguj, w sytuacji łamania zasad;
- zaplanuj profilaktycznie spotkanie z rodzicami dla tych uczniów, którzy będą nadmiernie cię testowali w ciągu pierwszych tygodni szkolnych, będzie ci potrzebne wsparcie i współ- praca z ich strony.

IV: W ciągu roku szkolnego

- powtarzaj zasady postępowania i zachowania w klasie co jakiś czas;
- bądź konsekwentna nawet w „drobnych” sytuacjach, uczenie reguł jest nieustającym procesem;
- zaangażuj rodziców i rozwiń plan współpracy dom, szkoła, ewentualnie instytucje wspierające, celem pomocy uczniom, którzy nie poprawiają swojego zachowania.

PODSTAWOWE ZASADY TWORZENIA KONSEKWENCJI WOBEC ZACHOWAŃ DZIECKA:

Konsekwencje powinny być naturalne, logiczne.

Ustalone wspólnie z dzieckiem, zanim dojdzie do nie aprobowanego zachowania. Zastosowane możliwie jak najszybciej po przewinieniu.

Adekwatne do przewinienia (nie za mocne i nie za łagodne).

Stosowane w atmosferze życzliwości, bez dodatkowych kar w postaci gniewu i agresji ze strony dorosłych.

Stosowane zawsze po zaistnieniu przewinienia (nieuchronne).

Stosowane przez wszystkie ważne osoby biorące udział w wychowaniu dziecka.

Możliwe do wyegzekwowania (dające się zastosować w praktyce).

Stopniowalne ich nasilenie ma zależeć od rodzaju i częstotliwości popełnianych czynów.

WZMOCNIENIA POZYTYWNE

Niezbędnym czynnikiem jakiegokolwiek zmiany na lepsze w obszarze zachowań jest osobowa relacja z uczniem, oparta na dobrym poznaniu, akceptacji wyrażanej często w postaci pozytywnych wzmocnień (zgodnie z prawem podanym w części I). Jedno z rodzajów wzmocnień stanowi pochwała.

Zasady konstruowania pochwał:

- prawdziwa - sam w nią wierzę,
- powtarzalna - inni też za to mogą go pochwalić,
- pozytywna - brak „nie”, „ale”,
- przekonywalna - chwalony w nią uwierzy,
- pochwalna - bez wychowywania i moralizowania,
- polukrowana - bez krytyki,
- poważna - bez żartów i ironii,
- pokazująca - co konkretnie nam się podobało.

Zgodnie z prawem chwaleń:

- jeśli chcesz mieć dobre dziecko, to chwal go wiele razy w ciągu dnia, a jeżeli myślisz, że nie masz za co, to wymyśl coś,
- chwaląc musisz mieć cel - cechę, którą chcesz wzmocnić, po to, aby dane zachowanie pojawiało się częściej w przyszłości.

Nauczyciel powinien starać się pogłębiać poczucie własnej wartości rodziców, ponieważ to oni wpływają na poczucie własnej wartości swoich dzieci.

Zadaniem nauczyciela/wychowawcy jest wspomaganie swych podopiecznych w rozwoju. Troska o to, aby dziecko tak rozwinęło swoje możliwości, by mogło zmierzać do samodzielności i odpowiedzialności zgodnie z systemem wartości danego społeczeństwa.

***AKCEPTACJA, TO ŻYZNE PODŁOŻE, NA KTÓRYM ROZWIJAJĄ SIĘ
RELACJE INTERPERSONALNE. JEŚLI CZUJEMY SIĘ AKCEPTOWANI,
TYM SAMYM CZUJEMY SIĘ KOCHANI.***

Polecana literatura:

1. Elliot J., Place M.: Dzieci i młodzież w kłopotach. WSiP, W-wa 2000.
2. Opolska T., Potempska E.: Dziecko nadpobudliwe. Program korekcji zachowań. CMPPP MEN, W-wa 1999.
3. Hallowell E., Ratey J.: Jak żyć z ADHD. Media Rodzina, Poznań 2007.
4. Gomez A.: Gdy dziecko ma problemy w klasie. Wydawnictwo eSPe, Kraków 2002.
5. Remedium VI, VII, VIII, IX 2002
6. Mac Kernie R.: Kiedy pozwolić, kiedy zabronić. GWP, Gdańsk 2002.
7. Materiały własne autorki opracowania.